

We hadden gelijk

Guido Steenkiste

Het ongeval in Fukushima heeft heel wat losgemaakt. De antikernenergiebeweging bleef al een tijd stom. De laatste opflakking ervan gebeurde in de slipstream van de gebeurtenissen in Tsjernobyl. Het leek erop dat na de jaren '70 en '80 waarin actiegroepen zeer actief waren, ook internationaal, Tsjernobyl de deuren dichtdeed voor een verdere uitbreiding van kernenergie. Verschillende moratoria op de kernenergie werden in die eindjaren van het vorige decennium en na de eeuwwende uitgesproken, ook in ons land. Oostenrijk zette de toon door een pasgebouwde kerncentrale niet in bedrijf te nemen. Zweden, Duitsland en België volgden later. Tsjernobyl en die moratoria betekenden het einde van het publieke leven van de actiegroepen. Zo kreeg het recent opgerichte Nucleair Forum enkel tegenwind van enkele experten en de gevestigde bewegingen zoals de Bond Beter Leefmilieu en Greenpeace. Na de gebeurtenissen in Japan lijkt de wereld echter een nieuw antinucleair tijdperk te zullen beleven. Maar wie dit gelooft, onderkent de kracht van de nucleaire lobby niet.

De Belgische kernenergiegeschiedenis tot 1980

Eind 1973 toen de Verenigde Actiegroepen voor Kernstop werden opgericht, stond al heel wat vast.

De geschiedenis begint in het toenmalige Belgisch Congo ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. In de provincie Katanga was uranium gevonden. Het Belgische bedrijf Union Minière en Société Générale sloten met de koloniale belangengroepen een overeenkomst af. In ruil voor het begeerde uranium kreeg België toegang tot spitsstechnologie, de zogenaamde vreedzame toepassing van kernenergie. Op Molse gronden afgekocht van de koninklijke familie werd in 1952 het Studiecentrum voor Kernenergie

---

Het besluit om kernenergie in België in te voeren is in de vroege jaren '50 genomen zonder noemenswaardig debat. De politici die de klus klaren vinden we later terug als beheerder van elektriciteitsproducenten, als voorzitter van de Belgische ondernemers en als leider van de Belgische Petroleumfederatie.

(SCK) opgericht. ACEC kreeg de licentie van het Amerikaanse Westinghouse voor het bouwen van lichtwaterreactoren. Het SCK bestelde meteen zijn eerste lichtwaterreactor, de BR 3.¹ Société Générale beheerste de industriële uitvoering van de reactorbouw, maar verliest in 1972 zijn leidende positie ten voordele van Westinghouse. De innovatie, bekostigd door de Belgen, mislukt en komt in Amerikaanse handen. In het Myrrha-project dat nu door de regering Leterme wordt gesteund, wordt de innovatiedachte weer naar voor gebracht als belangrijk

argument. In 1958 stapt België in het project Chooz. In dit kleine dorpje aan de Maas op Frans grondgebied bouwen de Fransen met steun van de Belgen aan hun nucleair imperium. Eerst wordt een kleine centrale van 300 MW gebouwd, waarin de Belgen een kleine participatie hebben. Ondertussen is deze vervangen door twee centrales van 1450 MW elk.

Het besluit om kernenergie in België in te voeren is in de vroege jaren '50 genomen zonder noemenswaardig debat. De politici die de klus klaren vinden we later terug als

beheerder van elektriciteitsproducenten, als voorzitter van de Belgische ondernemers en als leider van de Belgische Petroleumfederatie.

In '65-'66 besluit de regering Vanden Boeynants-De Clercq een industrieel kernenergieprogramma op te starten. Een beperkt ministercomité kiest voor Doel, Tihange en Zeebrugge als vestigingsplaats voor de kerncentrales; enkel Zeebrugge zal na luid protest niet doorgaan. In diezelfde periode besluit de Belgische Regering samen met Duitsland en Nederland de snelle kweekreactor in Kalkar (Duitsland) te ontwikkelen.

Ondertussen was vanaf 1962 in Dessel de Eurochemiefabriek gebouwd. Deze werd in 1966 bedrijf gesteld, maar reeds in 1974 weer gesloten. Haar rol als opwerker van splijtstof was uitgespeeld. Een nieuw leven werd gevonden als pilootproject voor de verwerking, conditionering en opslag van radioactieve materialen en de ontmanteling van nucleaire installaties. Belgonucleaire heeft gedurende meer dan 20 jaar MOX-brandstof – een mengsel van verarmd uraniumoxide en plutoniumoxide – voor kerncentrales geproduceerd en levert uitgebreide nucleaire ingenieursstudies. De laatste fabricagecampagne werd op 15 augustus 2006 voltooid nadat afnemers zich hadden afgemeld en Japan zijn bestellingen vertraagde.

De jaren '70

Het jaar 1973 staat voor de eerste oliecrisis. In een wereldwijde crisis verhoogden de Arabische olielanden de olieprijs met 70%. Terzelfdertijd verminderden ze de productie maandelijks met 5%. Vooral de Westerse landen die in de Jom Kipoeroorlog Israël hadden gesteund, ondervonden de gevolgen. Een autoloze zondag was ons deel.

In 1972 was het rapport van de Club van Rome verschenen. Een groep particulieren uit alle werelddelen had het vermaarde MIT uitgenodigd om 'een studie te maken van de trends en wisselwerking van een beperkt aantal factoren die de samenleving van onze aarde bedreigen'.² De conclusies waren voor een hele generatie milieuactivisten richtinggevend: met de groeitrends van toen in wereldbevolking, industrialisatie, vervuiling, voedselproductie en uitputting van hulpbronnen zullen de grenzen aan

---

In 1972 verscheen het rapport van de Club van Rome. De conclusies waren voor een hele generatie milieuactivisten richtinggevend: met de groeitrends van toen in wereldbevolking, industrialisatie, vervuiling, voedselproductie en uitputting van hulpbronnen zullen de grenzen aan de groei binnen honderd jaar bereikt worden.

---

de groei binnen honderd jaar bereikt worden. Deze trends kunnen veranderd worden in een evenwicht tussen economie en ecologie en toch de materiële behoeften van ieder mens op aarde bevredigen als alle volkeren op de wereld streven naar deze uitkomst.

In 1973 worden de Verenigde Actiegroepen voor Kernstop (VAKS) opgericht. Het is de tijd van verschillende actiegroepen die actief zijn in Europa in het zog van het emancipatorische denken na mei '68. In Vlaanderen kennen we dan het Gents actiecomité Leefmilieu, het actiecomité ter Beveiliging van het Leefmilieu op de Linkeroever. Twee groepen opereerden in het energieveld, namelijk REM U 235 uit Zeebrugge onder leiding van het doktersgezin Goderis en de groep Zachte Technologie uit Leuven die zoals hun naam het zegt, geloofden in zon, wind en water en daarrond onderzoek en ontwikkeling deden met het oog op sensibilisatie. Zij schreven in 1973 al een brochure onder de titel *Energiebeleid en kernenergie*.

Het actieverslag van de jaren zeventig

In navolging van Nederland en Duitsland wordt in 1973 een actie gestart tegen de deelname van België aan het programma voor de kweekreactor van Kalkar (Duitsland). België en Luxemburg namen 15% participatie in het project om plutoniumbrandstof te kweken. In het *Dossier Kernenergie*³ schreef ik een bijdrage onder de titel 'De kweekreactor te Kalkar. Het monsterverbond waarover in België gezwegen wordt'. Ik uit er mijn twijfels over de motivatie van de Belgische regering om in dit programma te stappen. Het programma kostte op dat ogenblik 10 miljard frank, bij het begin van de bouw liep de kostprijs op tot 14 miljard en eind '74 berekende men de kostprijs op 28 miljard frank. De kweekreactor zou nooit in productie gaan door allerlei problemen. Tegenwoordig is er het pretpark Wunderland Kalkar van de Nederlandse ondernemer Van der Most gevestigd. Het Myrrha-project zou wel eens dezelfde weg kunnen opgaan.⁴

Achteraf gezien was Kalkar een fout vertrekpunt voor de antikernenergiebeweging in Vlaanderen. De mensen wisten amper wat kernenergie was, laat staan wat een snelle kweekreactor was.

In januari 1974 vraagt Ebes een vergunning om een kerncentrale te bouwen in Zeebrugge. Onmiddellijk komt er, in tegenstelling met Doel en Tihange, protest van de plaatselijke bevolking, verenigd in REM U 235 en Zeebrugge Blijft onder de bezielende leiding van het doktersgezin Goderis. De inplanting wordt verijdeld. Het stadsbestuur van Brugge, de kustburgemeesters en de BSP-volksvertegenwoordigers versterken het verzet van de bevolking.⁵

Eind '73, begin '74 zongen alle politieke partijen de lof van de kernenergie, enkele kritische stemmen in de Volksunie en de BSP vormden de uitzondering.

Op 16 februari 1974 worden dan de Verenigde Actiegroepen voor Kernstop opgericht met als stichtende leden de Belgische Natuurbond voor Natuurstudie, het CVN, Natuur 2000, Zachte Technologie Leuven, Leefmilieu Meetjesland, het GAL en het Centrum voor Vorming en Actie uit Mechelen. De doelstellingen zijn ambitieus: het Belgische parlement moet de kredieten voor Kalkar stopzetten en de vergunningen voor de bouw van kerncentrales mogen niet worden afgeleverd.

Kernenergie is in strijd met *een economie voor de mens*, een politieke leuze in die dagen. De argumenten slaan op volksgezondheid en veiligheid en de studie naar andere energiebronnen dient voorrang te krijgen. In een brief aan Tindemans, toen informateur schrijven de VAKS: 'Wij menen dat in een principe als *economie voor de mens* de kernenergie als mogelijke oplossing minstens herbekeken, zoniet geschrapt moet worden, om redenen die U wel bekend zijn.' De accumulatie-effecten van radioactieve isotopen

---

Op 16 februari 1974 worden de Verenigde Actiegroepen voor Kernstop opgericht. De doelstellingen zijn ambitieus: het Belgische parlement moet de kredieten voor Kalkar stopzetten en de vergunningen voor de bouw van kerncentrales mogen niet worden afgeleverd.

---

in de voedselketen worden daarna beschreven en men besluit met het feit dat de gevolgen ecologisch weinig of niet zijn bestudeerd. VAKS houdt hierover een persconferentie waar de pers afwezig blijft. Ook een uitnodiging aan de pers om het dossier aan te kaarten, krijgt weinig bijval. Enkel Knack gaat op de uitnodiging in. In dat jaar worden acties gevoerd in de grote steden en aan de kust.

VAKS begint dan aan een jarenlange sensibilisatiecampagne tegen kernenergie en voor energiebesparing, In 1975 publiceert het samen met wetenschappers en Vlaamse

schrijvers een stellingname rond het energiebeleid. De tijdschriften *De Nieuwe Maand* en *La Revue Nouvelle* maken een themanummer over energiebeleid. Er wordt gewezen op de gevaren van afhankelijkheid van kernenergie, van de wereldomvattende productie van wereldvernieuwend materialen, de onopgeloste problemen en de mogelijke alternatieven.

Parallel liepen de inspanningen van de groep Zachte technologie uit Leuven om de alternatieven in de kijker te plaatsen. Hun basisfilosofie was dat de zachte technologieën de nieuwe technologie van een gedecentraliseerde maatschappij moesten worden. Tevens dat grootschalige zachte technologie als een integratie van natuurkrachten moest worden gezien en niet als 'zachte' technologie. Hoewel hier wel iets op af te dingen viel, laat de grootschalige toepassing van zonne-energie dezer dagen zien dat de natuurkrachten inderdaad big business kunnen zijn.

Eind 1975 betogen enkele honderden mensen in De Panne. Het West-Vlaamse Actiecomité tegen Kernenergie (WAKE) sensibiliseert tegen een kerneiland voor de kust met 8 kerncentrales op drie kilometer van De Panne en Koksijde. Met de dreiging van Gravelines in de rug was de Westhoek zeer ongerust. Die dreiging vanuit het westen is er nog steeds.

In 1976 verschijnt het *Dossier kernenergie* van VAKS. De middelen worden gevonden bij de familie Gevaert van Lima. VAKS zal jarenlang kunnen werken met de middelen die door de verkoop van het boek werden verworven. Het tijdschrift van de beweging wordt *KATER* genoemd, om begrijpelijke redenen. Ook verschijnen de eerste stickers *Kernenergie, moordenergie*. Er zullen er in die eerste jaren 40.000 worden verspreid.

In 1977 organiseert de VAKS samen met de Groene Fietsers en de Bond Beter Leefmilieu de eerste grote Vlaamse betoging tegen kernenergie. De BBL die eerst dacht intermediair te kunnen optreden tussen de overheid en de radicale actiegroepen, had aarzelend zijn standpunt bekendgemaakt en meegesproken in de Commissie der Wijzen, aangesteld om het rumoer te bedaren. De Bond meende dat het gezond verstand in de toenmalige omstandigheden gebod zich te verzetten tegen de veralgemening van de kernenergie, zolang er geen echte oplossing bestond voor het kernafval.

In het buitenland wordt gewelddadig gedemonstreerd tegen de kernenergie, onder andere in Crey Malville in Frankrijk. Omdat VAKS niet gemarginaliseerd wil worden wijzen de actiegroepen ieder geweld af.

Eind 1977 vraagt VAKS de toenmalige minister van Economische Zaken (BSP) wanneer het parlementaire debat over kernenergie en energiebeleid zal beginnen. Hij beantwoordt in 1978 die vraag met de mededeling dat hij aan een Witboek werkte over een brede waaier van onderwerpen betreffende energie.

VAKS treedt in 1978 toe tot de Bond Beter Leefmilieu om strategische en tactische redenen. Enerzijds dienen de actiegroepen in de koepel van de milieubeweging het voor het zeggen te krijgen en anderzijds wil VAKS gebruik maken van de kanalen van de Bond om haar boodschap te verkondigen en meer op het beleid te wegen. Want de prokernenergielobby met het SCK op kop blijft verkondigen dat kernenergie geen maatschappelijke kwestie is, maar een technische. VAKS krijgt een actiesecretariaat in Antwerpen waar voltijdse krachten werken aan de sensibilisering. Maar de subsidiëring van deze werking wordt verhinderd.

Een dossier verschijnt over Eurochemic, de opwerkingsfabriek te Dessel, en in 1978 organiseert VAKS samen met het Landelijke Energiecomité Nederland een studiedag met als titel 'Eurochemic, een nucleaire vuilnisbak te Dessel?'. Ter voorbereiding verschijnt een oproep van Vlaamse en Nederlandse professoren,

volksvertegenwoordigers en anderen om een ernstig debat te houden over Eurochemic. Onder andere Franse opwerkingsdeskundigen doen er een boekje open over de problemen met de opwerking in Frankrijk. VAKS wordt in de die tijd ook opgenomen in het internationale overleg van de Europese actiegroepen tegen kernenergie.

Het Witboek van Claes brengt geen nieuwe elementen in de discussie zodat de vroeger genomen beslissingen gewoon doorgaan. Enkel de diversifiëring van toevoerlijnen voor olie en aardgas zijn opvallende tendenzen. De kritiek vanuit VAKS, die door *De Standaard* 'voorbarig' wordt genoemd, staat als een huis.

In 1979 organiseert VAKS *Doel Bewust Stoppen*, een betoging van 20.000 mensen. Een dossier gebaseerd op een rapport van de Ford Foundation dat energiebesparing als uitgangspunt heeft, wordt aan alle politieke partijen aangeboden – weinigen doen er iets mee. Van Rompuy, toen nog hoofd van de studiedienst van de CVP, is weinig geïnteresseerd als we het hebben over grenzen aan een energiegroei, Willockx belooft veel, maar legt het dossier terzijde na een uiterst kort gesprek, Claes zit immers op het dossier. De KP heeft kernenergie afgeschreven, de Volksunie ziet kernenergie niet zitten en Poma laat ons namens de PVV weten geen antikernenergiestandpunt in te nemen. De jongerenpartijen, uitgezonderd de CVP-jongeren, beginnen gesprekken om te kijken hoe zij gezamenlijk de problematiek kunnen aanpakken. Na een half jaar publiceren zij een motie over energie.

In de kranten verschijnt in 1979 een paginagrote advertentie tegen de publiciteit die door de elektriciteitsproducenten werd gemaakt: *Beter leven ook zonder hoger elektriciteitsverbruik*. De jaren '70 worden afgesloten met een grote manifestatie in Mol.⁶

Het maatschappelijk debat in de jaren '70

In de voortreffelijke publicatie *Kernenergie onbesproken*⁷ brengen de auteurs, onder wie dr. Prof. Eggermont die zijn hele leven de kernenergie erg kritisch heeft gevolgd, onder andere het maatschappelijke debat uit die tijd in kaart. Voor de jaren '70 is het *Rapport der Wijzen* het uitgangspunt voor hun analyse.

In het maatschappelijk debat werd de technisch-economische argumentatie door voor- en tegenstanders gebruikt.

De voorstanders van kernenergie kunnen zich niet voorstellen dat er geen economische groei zou zijn. Daaruit volgt logischerwijs dat de vraag naar elektriciteit zal stijgen. Hierbij gaat de Raad niet in op het algemene kader van het energiebeleid, omdat dit een kwestie is die de politiek moet uitklaren. Om de nodige elektriciteit op te wekken, vergelijkt men dan de prijzen van de verschillende mogelijkheden en daaruit komt kernenergie als de winnaar naar voor. De alternatieven worden een voor een van de kaart geveegd. Hernieuwbare energie wordt in de hoek gezet als 'geen betekenisvolle evolutie mogelijk makend', zij het enkel voor plaatselijk gebruik. De financiering en de vestigingsplaatsen kunnen nog problemen geven, zo meent de Raad. De veiligheid is gegarandeerd en wordt als voorbeeld gesteld voor andere industrietakken.

De tegenstanders richten zich op de eerste plaats op lokale milieueffecten zoals de thermische pollutie. Dit argument is natuurlijk niet krachtig genoeg tegen de verdere nuclearisatie. Tweedens wijzen tegenstanders op de talloze incidenten. De auteurs catalogeren dit argument als indirect, waardoor de conclusie 'kernenergie is niet veilig genoeg' niet volgt. Een derde argument betreft de effecten van langdurige bestraling

en de mogelijkheid van het grootst denkbare ongeval. Rasmussen die de mogelijkheid van een dergelijk ongeval statistisch benaderde, wordt bekritiseerd omwille van de gebrekkige statistische onderbouwing, de ontkenning van menselijk falen en de invloed van menselijke factoren. Ook economisch zien de tegenstanders een risico. Uraniumprijzen, investeringskosten, afvalberging en ontmanteling zijn bijna niet juist te berekenen. Van afhankelijkheid van olie wordt men afhankelijk van één technologie. Ook de sociale en externe kosten worden hoger geschat dan die van de fossiele energie. De tegenstanders concluderen dat er voldoende tijd is om alternatieven te zoeken en uit te werken. De welvaart is niet direct in gevaar.

Volgens de auteurs van de VIWTA-studie vertrekt de kritiek van de tegenstanders in de jaren '70 vanuit de principes van democratische politiek. Het zijn echter vooral tijdschriften en weekbladen die deze teneur zetten. In de actiegroepen waren democratische overwegingen minder doorslaggevend en de onveiligheid en het afvalprobleem des te meer. Een ander onderscheid tussen deze tendens in de kritiek op kernenergie en de actiegroepen was de totale afwijzing van kernenergie bij deze laatsten, terwijl de bladen de kernenergie niet per se onveilig of onrendabel maakten.

Waar men wel op dezelfde lijn zat, was in de kritiek op het informatiemonopolie van de elektriciteitsmaatschappijen, de lobby van de multinationals die belang hadden en hebben bij de uitbouw van de kernenergie. De lobby doet dit zonder groot risico bij foute keuzes door de gegarandeerde redelijke winstmarge die ze bedongen. De overheid blijkt geen partij voor de goed georganiseerde lobby's waarin instellingen als het SCK een belangrijke rol spelen en speelden. Gemeenten en vakbonden werden in de verschillende organen gepaaid met voordelen, geldelijke of sociale.

Ook de controle op de veiligheid is onder deskundigen een punt van kritiek. Privécontrole betaald door diegenen die gecontroleerd worden kan niet werken. In de verzekeringen tegen ongevallen met kerncentrales lezen we in die tijd dat slechts 5% van de schade op de exploitant kan worden verhaald. Het best wordt de monopolisering van het besluitvormingsproces geïllustreerd door de samenstelling en de werking van de Commissie der Wijzen die het debat eind jaren '70 moest beslechten. Talrijke experts in deze Commissie hebben een duidelijke positie in het debat ingenomen en/of hadden bindingen met de belangengroepen.

Naast deze technisch-economische argumentatie onderscheidde Leroy⁸ een culturele utopie in de het milieubewustzijn dat zich in die dagen nog volop ontwikkelde. Illich, Schumacher en anderen leveren de onderstroom van de samenleving een gedachtegoed dat tot een culturele revolutie leidt. Sociale vervreemding, uitbuiting van de derde wereld, verstedelijking, vervuiling, bureaucratisering, het einde van de fantasie, zijn elementen van een generatie die de eenheid en overzichtelijkheid ziet verloren gaan. Het alternatief is kleinschaligheid voor sommigen, anderen zweren bij het sensibiliseren in een democratisch alternatief als tegenhanger voor de monopolievorming en machtsconcentratie. Kernenergie is de antithese van dit alles en komt daarom in het centrum van de maatschappijkritiek te liggen.

De jaren '70 revisited

In een recente studie⁹ wordt de evolutie van de besluitvorming in België omschreven met de woorden *'from fait accompli to phase out'*.

Een beperkt ministercomité besliste toen over de 7 reactoren die nu in België operationeel zijn. Er waren in 1973 plannen om 20 reactoren te bouwen. De lokale oppositie, lees de actiegroepen, zorgden voor weerstand. Experten en media verhoogden de aandacht voor de veiligheid van de reactoren die bij dichtbevolkte centra waren gebouwd. Harrisburg zorgde voor grote commotie terwijl Tsjernobyl tot een moratorium leidde dat nog voortduurt. De phase out is de voorlopige laatste conclusie waarna Fukushima de nucleaire lobby tackelde.

De strijd van de actiegroepen, gesteund door een oplevend milieubewustzijn, incidenten en ongelukken, heeft ertoe geleid dat minder kerncentrales zijn gebouwd dan er gepland waren. Dat op zichzelf maakte het de moeite waard om de strijd te voeren.

Het is het werk van mensen uit een generatie die de grootschaligheid en industrialisering van oplossingen met argusogen bekeek zonder de welvaart af te wijzen die er mee gepaard gaat. Het waren de principes die nu als principes van duurzaamheid naar voor worden geschoven die op de achtergrond meespeelden. Zouden hun kinderen nog in een veilige wereld kunnen leven als onveilige vormen van ontwikkeling zich verspreiden? En dienden er geen grenzen te worden gesteld aan een groei die zeer onevenwichtig over de wereld was verspreid en aan een consumptie die geen bijdrage leverde aan het welzijn van de bevolking? Of zijn dat nog steeds de vragen waarmee onze samenleving worstelt?

Bio

Guido Steenkiste is directeur lager onderwijs op rust, medeoprichter en woordvoerder Verenigde Aktiegroepen voor Kernstop (1974), medeoprichter van Arbeid en Milieu en van Komimo, gewezen voorzitter Bond Beter Leefmilieu, gewezen ondervoorzitter Greenpeace, gewezen kabinetschef van minister van Volksgezondheid en Welzijn 1999-2003, gewezen kabinetschef van minister van Leefmilieu 2003-2004 en voorzitter van Natuurpunt en Partners Meetjesland.

Noten

- 1 De Verenigde Aktiegroepen voor Kernstop. Doelstellingen, organisatie, ideeën, historisch overzicht. 1980
- 2 Rapport van de Club van Rome . De grenzen aan de groei. Dennis Meadows , MIT. 1972
- 3 Dossier kernenergie, balans van een collectief zelfmoordprogramma, VAKS, 1976
- 4 Myrrha is een onderzoeksproject van de zogenaamde vierde generatie kernreactoren die minder afval en straling zouden veroorzaken. Het is een internationaal project waar het SCK de Belgische vertegenwoordiger is.
- 5 Van mei 68 tot Hand in Hand. Nieuwe sociale bewegingen in België 1965-1995. ,Hellemans en Hooghe
- 6 Doelstellingen, organisatie, ideeën, historisch overzicht, VAKS 1980
- 7 Kernenergie (on)besproken, VIWTA. , Acco 2007
- 8 Herrie om de Heimat, Pieter Leroy, 1983
- 9 Nuclear energy governance, Sepia project, Eggermont en Hüge, 2011